

Az 1863 után újra munkába vett változatban (most már *Toldi szerelme* címen) Szigligetire legfeljebb a *Pejkó* lónév utal halványan. Az 1867 után megírt énekek közül a VI.-ban vélhetünk még elmosódott reformkori színpadi hatást: Piroska tetszhalálának és a sírbolt-jelenetnek megformálásában, amely önmagában kerek játékszíni esemény. A motívum az 1848 előtti műsorban meglehetősen közkeletű.²² Az eddig ismert példákból hadd utaljunk itt a *Romeó és Júlia* kriptajelenetére (a tragédiából Arany éppen 1863-ban fordított részleteket), valamint új adalékként Katona József *Lucza széke* c. darabjának hasonló megoldására. De olyan mintát is valószínűsíthetünk, mint Dumas *Howard Katalin* c. romantikus történeti drámája, amelyben a cselekménynek fontos, kétszeri motívuma tetszhalálba álomittallal menekülés: nemcsak a címszereplő él vele, de férje is, VIII. Henrik angol király haragja elől menekülendő. Hogyan kapcsolódhat mindez a *Toldi szerelméhez*? Arany János 1836. április 9-én és 20-án Debrecenben kétszer lépett színpadra az egyik udvaronc szerepében. Az öregedő költőben pedig ugyancsak élénken élnek ifjúkori színészkalandjának emlékei. Bizonyítékunk rá az 1873-ban befejezett *Bolond Istók* II. éneke.

KERÉNYI FERENC

EGY ISMERETLEN KÖLTŐNK: KOVÁCS NORBERT

Jelen írásom tárgyát, célját, szándékát semminő fontoskodó prózai bevezetés oly jól el nem mondhatná, mint Heltai Jenőnk *Poétasors* című ismeretes kis remeke. Hadd álljon tehát ez itt minden egyéb bevezetés helyett:

Egy mélabús, bohó poéta
 – Kissé különc volt meg blazírt, –
 Nagy szorgalommal, szép betűkkel
 Nehány száz verset összeírt.

Nyakába vette a világot,
 Hóna alá a kötetet,
 S elindult kiadót keresni,
 De hajh! hiába keresett.

²² A kritikai kiadásban említett mintákat (AJÖM V. 563.), BOLYAI FARKAS *Párisi per* c. szomorújátékának és DUGONICS *Csereijének* hatását nem tagadjuk: ezeket ARANY 1856-ban kikölcsönözte a nagykőrösi gimnázium könyvtárából, tehát kétségkívül forrásul szolgálhattak.

Ekkor kiadta mint „sajátját”,
 Velinpapíron, díszesen;
 A kritika agyondicsérte,
 De — meg nem vette senkisémet.

Egy antikvárium zugában,
 Ahol nem érte semmi vész,
 Belepte lassankint a könyvet
 Egy zöld meccénás: a penész!

Év évre jött, év év után tünt,
 Meghalt a költő: éh miatt; —
 Az ódondászt is eltemették,
 De a kötet vers — megmaradt.

Egy műbarát, úri gavallér,
 Kit útja egykor arra vitt,
 Meglátta és dívatba hozta
 A holt poétát s dalait.

Újból kiadták a kötetjét,
 Arcképe forgalomba jött,
 Ott ragyogott a kirakatban
 Az ünnepelt beauték között.

A hamvait újból kiásták
 És eltemették díszesen
 S megvette mindenki a könyvét,
 De — nem olvasta senkisémet . . .

Nagyon is felcsigáztam volna az olvasó érdeklődését? Ideje akkor arra intenem, hogy egy eleddig ismeretlen Ady, vagy akár csak — mondjuk — Tóth Árpád felfedezésének tényét ne várja tőlem. Akit én halála után harminc esztendővel bemutatok a magyar olvasóközönségnek, az szerényebb méretű költő. A Nyugat nemzedékének második-vonalbeli költőivel — aminők Dutka Ákos, Kemény Simon, Nagy Zoltán és többen — azonban jól kiállja a versenyt. Korra nézve egyébként valamivel idősebb ezeknél — körülbelül Ignotus kortársa. Bizonyos tekintetben szellemi rokona is ennek a csak írói nevében „Ismeretlen”, valójában a magyar irodalomnak egy egész korszakát jelző kortársának: mindketten igen nagy műveltségű, elemző-bíráló elmék voltak és költői műveikben a hagyományos és az akkori új között mintegy átmenetet képező formanyelvet használtak.

Kovács Norbert, Tasner Antalnak (1808 — 1861), Széchenyi István érdemes magántitkárának volt unokája. Származásának körülményeit azonban részben homály fedi. 1874-ben született Bécsben az után, hogy apja, Tasner Dénes az 1873-iki bécsi börzekrachon elvesztette volt örökölt családi vagyonát. Az apa talán részben e csapás, és a belőle fakadt megélhetési gondok hatására nemsokára megtévelyodott és rövid betegség után meghalt. A költő anyja, született Kovács Mária élete végéig özvegy Tasner Dénesnének nevezte magát, a költő fiatalon

elhalt huga pedig Tasner Jolánnak; míg a költő maga már gimnazista korában — amikor tehát maga még nem magyarosíthatta nevét — a Kovács Norbert nevet, tehát anyja vezetéknevét viselte. Ebből másra aligha következtethetünk, mint arra, hogy költőnk házasságon kívüli kapcsolatból született; apja azután házasságra lépett Kovács Máriával, úgy hogy Tasner Jolán már törvényes szülött (talán utószülött?) volt, de az apa megtévelyodván már nem rendelkezett a fiú törvényesítéséhez szükséges jogi cselekvőképességgel.

Akárhogy is történt azonban mindez, bizonyos az, hogy Kovács Norbert Tasner Dénes fia s így Tasner Antal unokája volt. Államtudori oklevelet szerzett és államszámviteli vizgát is tett. Magántanulmánnyal jelentős matematikai és csillagászati ismeretekre tett szert. . . Egy évig a pesti vármegyeházán dolgozott, majd két-három évig újságíróskodott — egyebek között a Hétnél — 1901-ben pedig a Statisztikai Hivatal szolgálatába lépett, ahonnan végül miniszteri osztályfőnöki rangban ment nyugalomba. Élete végéig agglegény maradt; utolsó éveiben fogadott leánya — szintén Kovács Mária — viselte gondját. 1946-ban halt meg, s a rákoskeresztúri temetőben helyezték nyugalomra, noha egész életében budai lakos volt.

Statisztikusként kiváló szakembernek számított Kovács Norbert; nagyszámú munkával gazdagította a statisztika irodalmát és nyugdíjas korában is az Országos Statisztikai Tanács tagja volt. Másrészt pedig egyike volt a legkiválóbb magyar sakkfeladvány-költőknek. E minőségében mondhatni világhírű volt, és magyar valamint külföldi kiadású feladvány-gyűjtemények számos ilyenmű remekét őrzik. Élete legjelentősebb teljesítményét ő maga azonban költészetében látta. Ebben talán tévedett, mert a magyar nemzet világhíre szempontjából többet jelent egy nemzetközileg elismert sakkfeladvány-költő, és nemzeti haszon szempontjából többet egy kiváló statisztikus, mint eggyel több kisjelentőségű lírikus. De költőként is van akkora mint sokan mások, akik bejutottak az irodalomtörténetekbe és irodalmi lexikonokba — hogy ehelyütt többet ne is említsek mint a szintén statisztikus Vargha Gyulát — illik tehát, hogy érszbeni mellőzése megszűnjék.

Kovács Norbert saját kiadásában, részben baráti előfizetésekre alapozva két verseskötetet jelentetett meg életében: az elsőt 1901-ben *Troubadour Dalok*, a másodikat 1941-ben *Talán* címen. Első kötetében csiszolt formákban az akkori divatos epigon-költők — Ábrányi Emil, Bartók Lajos és mások — hangján szól, de már megnyilatkozik itt-ott saját, önálló egyénisége is. Ez teljesen kibontakozottan áll előttünk második kötetében. Formailag itt korábbi darabjait csillogó virtuozitás jellemzi, a későbbieket viszont a külső dísz öreges, rezignált elhanyagolása — pontosan ugyanaz ami Babits Mihály költészetének korábbi és későbbi szakaszát. Babitsot szerette és becsülte egyébként

leginkább kortársai között Kovács Norbert. Adyt bámulta, de nem szerette igazán. És mégis Ady nem kevésbé hatott nyelvezetére, képhasználatára. Hadd mutassam be ezt a hatást egyetlen idézetten, a *Fagyos szentemnek* című vers első szakaszán:

Voltál, tehát vagy! Magdolnás sóhajimához
hiába hajt a bilincses Élet, a gyáva Fogdmeget.
Útközben, ha futsz előlem a képzelt, sohai Mához,
térdepeltető Tegnapunk remegő áhitata fog meg.

Halála harmincadik évfordulójának évében annyit kétségtelenül megérdemelne Kovács Norbert, hogy a magyar irodalmi világ tudomást vegyen róla; nevét, legszűkebb életrajzi adatait és költői életművének rövid jellemzését a kézikönyvekbe bevegye. És addig is, amíg költeményeinek megfelelően válogatott gyűjteménye új kiadásra nem kerülhet, hadd álljon itt úttörő kis írásom mellékleteként három verse. Elseje ezeknek a *Troubadour Dalok*, a többi a *Talán* című kötetből való. Első darabunkban meglepő, hogy a húszéves ifjú két évvel a millenium megünneplése előtt, a ferencjózsefi – Babits által oly találóan lótuszevőnek nevezett – aranykorban mily éles szemmel látta meg az új században később kirobbanó társadalmi-politikai mozgalmakat. Második darabunk Kovács Norbert babitsos virtuózkodó hajlamának jellemző terméke. Harmadik darabunk a statisztikai tudomány művelése kapcsán a valószínűségi számítás rejtelmeibe elmélyedt elme reflexióit tükrözi megkapó eredetiséggel.

A század vége közeleg

1894

A vén idő csak pontosan jár,
Pedig hát régi gépezet . . .
Egy hosszú percnél vége van már,
És most egy új felé vezet.
Néhány fővényszem hátra bár még,
Ó emberek, figyeljétek!
– Nővő a fény, fogyó az árnyék –
A század vége közeleg!

Elérkezett egy új határra
A korszellem, e gyorsvonat,
Most gőzzel jár, de nemsokára
Majd villámszárnyakon halad.
Figyeljétek e csöngetésre
S ne késsetek le, nemzetek!
– Nő már az eszmék új vetése –
A század vége közeleg!

Elég a dözsölés, a mámor;
Elég a nagy búcsúztató:
A jókedv már sehogyse' lángol,
A gondtalanság nem való.
Szorongásukban zajt csinálnak,
Miként a csöndben a gyerek:
– De ez se' gát a szélzúgásnak –
A század vége közeleg!

Kiált az ember össze-vissza,
Rekedten, dölyfösen, vadul;
A serleget fenékiig issza
Félelme elfojtásaul.
De hasztalan minden tivornya,
Önámító, silány cselek.
– Tizenkettőt ver a toronyba' –
A század vége közeleg!

Végigborsószik egyre jobban
 Az óriási test, a nép.
 A belső láng itt-ott kilobban
 A láz előfutárjakép.
 Így tűzokádó hegytoroknál
 A láva lassan gyűlve meg,
 Még mielőtt kitör, morog már . . .
 A század vége közeleg!

Sötét az ég, kevés a fény még,
 Az is csak halvány és lopott.
 De már a láthatár-szegély ég,
 Jelezvén a kelő napot.
 Sötétség-kedvelők, ti undok
 Éjmadarak, rettegetek!
 – A fényözönben megvakultok –
 A század vége közeleg!

A mult századvég szikrafénye
 Vakító villámlás vala,
 Mely belövelt a rémes éjbe,
 S mit elnyelt felhők tábora.
 Most jó csupán valódi hajnal,
 Hatalmas, nagyszerű, remek . . .
 S öröktűzű naptámadattal
 A század vége közeleg!

Júniuskodás

Rég nem énekeltem áprilistról,
 rég nem voltam első lomblesen.
 Illat árad éles-édesen
 s a magasban a pacsirta is szól.

Rózsaszírom hullását lesem.
 Ver a napfény a fenyéren izzón,
 álomárnyék gyűrűzik a kis tón
 s lelkemnek nincs nyugta, éje sem.

Emléktüske, vágybogács a kinzóm.
 Mámor-ábrándcsöbörből esem
 fáj-vödörbe. Csupa csáp és íz tól,

csiklandó fz, csókos csáp; hiszen
 lárva-szenten, bogár-tündérfickón
 Révül, kábul, szédül az szem! . . .
 (1920 és 30 között?)

Talán

Talán! Bolond szó, mégis boldogító.
 Sovány betűkből áldott fogalom.
 Való bajok képzelt varázs-szere.
 Rögtön kellő életmentő hajócska,
 amelynek vitorláját most szövik,
 és evezőjét most faragja csak
 Jövő-legény, ki épp most születik.

Talán! Beteg szó, beteg gyógyítója.
 Föl nem kelt csillag, mely már látható,
 mert fölveti léleksugártörés.
 Gondolatbimbót fakasztó meleg,
 mit holnap nap légfűtése ad majd.
 Képzeltszirmok meseillata,
 miről majd holnapután álmodunk.
 Talán! Kis gyáva szó, de bátorító.
 Kétkedők végső, titkos fohásza.
 Életpiszokban fuldokló magunkhoz
 hitelvegőből szakadt buborék.

Talán! Mérges szó, csöppnyi éltető.
 Tartalmas úr. Tapinthatatlan talizmán.
 Fövénybe rajzolt kép. Párafogás.
 Jelenföldben múltgyökéren fakadt,
 jövőbe nyíló törpe vágóvirág.
 Sejtéssé emelt halavány kívánság.
 A lemondás kihimzett szemfedője
 és tetszhalottnak hazudott tetem.

Talán! Halk szó, hanem visszhangot ébreszt.
 Emlékgyümölcsök elszórt magvai
 nyomán támadó erdő veri vissza,
 s elsírt könyárból majdan várva-várt
 öröm naphője szívja föl a felhőt,
 mely már most dörgi hozzánk biztatását.
 Szívünkben bánatseprővel kotort
 érzésforgács és akaratszilánk hull
 a boldogság széttűzött asztaláról,
 s a talán-szikra, mely majd fölropúl
 e meggyulladó máglya lángfészkekből,
 a valóság hideg földjén kigyöngyült
 harmatcsöppekben csillog már előre.

Talán! Szürkécske szó, de pirosító.
 Vékony tudásunk átlátszó falán át
 halálfehér jövőnk üveglapjára
 halványmosolyú színeket lopó.
 Szívárvány-ács, sugárszövet-szabó,
 tükkörben cirógatott szerető.
 Átölelt árnyék. Létté csókolt semmi.

(1940 körül.)

Oslo, 1976

KEMÉNY FERENC